

УДК 329.1/.6(477):324«2010/2012»

**ВПЛИВ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
ВИБОРІВ 2012 Р. НА НАЦІОНАЛІЗАЦІЮ
ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

**THE IMPACT OF THE 2012 PARLIAMENTARY
ELECTIONS ON THE NATIONALIZATION OF
THE PARTY SYSTEM OF UKRAINE**

Шелемба М. М.,

аспірантка кафедри політології і державного
управління, Факультет суспільних наук,
Ужгородський національний університет
(Ужгород, Україна), e-mail:
schelemba.m@gmail.com

Shelemba M. M.,

graduate student Department of Political Science
and Public Administration, Faculty of Social Sciences,
Uzhgorod National University (Uzhgorod, Ukraine),
e-mail: schelemba.m@gmail.com

Здійснено оцінку рівня націоналізації партійної системи України за 2012 р. Аналіз зроблено із використанням трьох методологічних підходів до визначення індексу націоналізації партійної системи, зокрема, М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова, авторського підходу. В ході дослідження виявлено, що стан партійної націоналізації в 2012 р. характеризувався як такий, що знаходиться в межах вище середнього. Визначено, що досвід політичних акторів щодо рівномірного охоплення територій вплинув на те, що вони забезпечили достатньо високу партійну націоналізацію. Доведено, що фактичний стан партійної націоналізації був обумовлений впливом низки факторів: виборчої системи; форми правління; політичного режиму; етнічних чинників. Зазначено, що незважаючи на високий рівень партійної націоналізації, дія вказаних факторів обумовила рівномірність підтримки провладної політичної сили та обумовила можливість конкурентної участі у виборчих процесах інших політичних сил.

Ключові слова: націоналізація, партійна система, політична партія, електоральна підтримка, методологія, фактори впливу, вибори, виборча кампанія.

The article assesses the level of nationalization of the party system of Ukraine in 2012. The analysis was carried out using three methodological approaches to defining the index of the nationalization of the party system of the country, in particular, M. Jones and S. Mainwaring, G. Golosov and I. Grigoriev, author's approach. During the study, it was found that the state of party nationalization in 2012 was characterized as being within the above average. It has been determined that the experience of political actors regarding the uniform coverage of the territories has influenced the fact that they provided sufficiently high party nationalization. It is proved that the actual state of party nationalization was due to the influence of a number of factors, among which, in particular, the electoral system; state form of government; political regime; ethnic factors. It is noted that despite the rather high party nationalization, the actions of these factors created the uniformity of the support of the pro-government political forces, which made it possible for competitive participation in electoral processes of other political forces.

Keywords: nationalization, party system, political party, electoral support, methodology, factors of influence, elections, election campaign.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Партійні системи різних країн світу мають свої тенденції та схожі ознаки розвитку, відтак аналіз їх стану та динаміки дозволяє розуміти проблеми та прогнозувати можливі варіанти змін. На сучасному етапі розвитку політичної науки є достатній рівень науково-методологічних та практичних напрацювань в сфері аналізу явища націоналізації партійної системи. Вивчення партійної націоналізації України потребує пошуку оптимального методологічного підходу, оскільки вітчизняні умови розвитку

партійної системи відрізняються від розвитку країн пострадянського простору. Але кожна з таких країн вирізняється певними особливостями, що висуває необхідність вироблення адаптивної методології оцінки для умов, які є найбільш прийнятними до вітчизняних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В політичній науці існують сучасні комплексні підходи до розрахунку індексів націоналізації партійної системи. В рамках цієї групи методик можна визначити: ґрунтовну методику оцінки націоналізації партійної системи в цілому і націоналізації електоральної підтримки кожної партії, розроблену М. Джонсом і С. Мейнверінгом [9]. Ця методика була використана для вивчення стану партійної націоналізації України. Також слід відмітити підхід Д. Бошлера до розрахунку Стандартизованої оцінки партійної націоналізації [7; 8]. Є методичні підходи Ю. Касаю та Дж. Моєніус до здійснення оцінки конфігурації партійної системи (індекс інфляції, розмір ефективної кількості партій) [10]. Заслугує на увагу методика розрахунку індексу націоналізації партійної системи, індексу націоналізації голосування за окрему партію, запропонована Г. Голосовим [3, с. 137–141]. Слід відмітити, що питання методології не є уніфікованим для таких країн як Україна на сучасному етапі політичного, партійного та соціально-економічного розвитку. З огляду на це було розроблено та представлено в дослідженні авторську методику оцінки партійної націоналізації, яка враховує широкий спектр оціночних характеристик вітчизняного суспільно-політичного розвитку.

Мета дослідження – визначення рівня націоналізації партійної системи України за результатами місцевих виборів 2010 р. та парламентських виборів 2012 р.

Для досягнення поставленої мети, потрібно виконати наступні завдання:

- 1) визначити методологічні засади дослідження рівня націоналізації партійної системи;
- 2) охарактеризувати стан партійної націоналізації України за результатами місцевих виборів 2010 р. парламентських виборів 2012 року;
- 3) виокремити склад та характеристику факторів впливу на партійну націоналізацію в рамках досліджуваних виборів.

Виклад основного матеріалу. Стан націоналізації партійної системи України трансформувалася під впливом різних чинників, демонструючи при цьому сталі тенденції або зміни. Оцінка цього явища в часовому періоді 1994–2015 рр. дозволить представити масштабну історіографію розвитку, проаналізувати характер впливу та визначити подальші перспективи. Для цілей аналізу в дослідженні використано три методологічних підходи до визначення індексу націоналізації партійної системи країни, зокрема, М. Джонса і С. Мейнверінга [9], Г. Голосова [3, с. 136–137] та авторський підхід.

Авторський методологічний підхід передбачає розгляд націоналізації партійної системи через

призму таких складових: націоналізації партій за результатами парламентських виборів в регіонах; націоналізації партій за кандидатами від політичних партій в регіонах; націоналізації партій за результатами виборів до органів місцевого самоврядування. Зазначений підхід також враховує націоналізацію партійної системи в часовому вимірі, зокрема, передбачено оцінку націоналізації на стадії передвиборчого процесу, на стадії визначених результатів виборів до Верховної Ради України, обласних рад. Представлена методологія дозволяє оцінити досить широкий характеристик партійної націоналізації в рамках однорідності націоналізації за результатами виборів, виборчих кампаній на різних рівнях в країні. Авторська модель вивчення націоналізації партійної системи України розроблена на підставі кількісних методів: статистичного аналізу, аналізу партійно-електоральної гомогенності (в рамках якого використовується підхід до оцінки партійної націоналізації, представлений Г. Голосовим та авторська модифікована розробка). Ця модель передбачає розрахунок: націоналізації партій за результатами парламентських виборів в регіонах (IPNrg); націоналізації партій за кандидатами від політичних партій в регіонах (IPNcnt); націоналізації партій за результатами виборів до органів місцевого самоврядування (IPNloc); загального індексу націоналізації партійної системи країни (IPNc). Націоналізація партій за результатами парламентських виборів в регіонах (IPNrg) показує рівень концентрації підтримки політичних партій, що пройшли до Верховної Ради України під час виборчого процесу в усіх

виборчих округах. Це важливий індикатор, який свідчить про рівномірність охоплення, присутності партій у територіальних одиницях (округах). Рівень націоналізації партій за представленими кандидатами від політичних партій в регіонах (IPNcnt) демонструє фактичний стан концентрації політичних партій під час виборчого процесу в регіонах країни. Вказаний індикатор показує рівномірність охоплення, присутності кандидатів від партій у адміністративно-територіальних регіонах на стадії виборчих перегонів. Націоналізація партій за результатами виборів до органів місцевого самоврядування (IPNloc) демонструє партійну націоналізацію за результатами місцевих виборів. Загальний індекс націоналізації партійної системи країни (IPNc) передбачає визначення середньо арифметичного значення вищезазначених показників націоналізації.

В табл.1 наведено результати парламентських виборів до Верховної Ради України в 2012 р.

Відповідно до результатів парламентських виборів в 2012 р. найвищий рівень електоральної підтримки мала Партія регіонів, яка отримала 30% голосів. Партія регіонів змогла отримати на 41 мандат більше за одномандатними округами, аніж за багатомандатним округом. Цей результат був розкритикований у звіті ОБСЄ і пояснений політичним впливом, тиском на опозицію, підкупом виборців тощо. Відповідно, мажоритарна складова виборчої системи дала Партії регіонів широкі можливості представництва у вищому законодавчому органі. Інші політичні сили не мали переважання кількості мандатів за одномандатними округами. ВО «Батьківщина» мала друге місце

Таблиця 1

Результати парламентських виборів до Верховної Ради України в 2012 р. [1]

№ п/п	Назва політичної партії	%	Кількість місць в парламенті (багатомандатний округ)	Кількість місць в парламенті (одномандатні округи)
1	2	3	4	5
1	Партія Регіонів	30	72	113
2	ПП ВО «Батьківщина»	25,54	62	39
3	ПП «УДАР Віталія Кличка»	13,96	34	6
4	КПУ	13,18	32	
5	ПП ВО «Свобода»	10,44	25	12

Таблиця 2

Рівень підтримки політичних партій, які пройшли до Верховної Ради України в 2012 р. за макрорегіонами країни [1]

Політичні партії	Рівень підтримки, %				
	Схід	Південь	Центр	Північ	Захід
1	2	3	4	5	6
Партія Регіонів	56,40	42,51	24,45	19,40	14,50
ПП ВО «Батьківщина»	8,75	14,70	32,75	34,47	37,05
ПП «УДАР Віталія Кличка»	7,42	10,77	15,75	17,66	16,63
КПУ	21,61	21,77	12,90	10,34	4,76
ПП ВО «Свобода»	2,11	3,10	7,46	9,62	20,99

в рейтингу політичних сил за результатами цих виборів (25,54%). Лідерство цих двох політичних сил на парламентських виборах 2012 р. було також обумовлено ще за результатами місцевих виборів в Україні 2010 р., коли перше місце на виборах здобула Партія регіонів (11,05% електоральної підтримки по Україні) та ВО «Батьківщина» (4,77%). Ці політичні сили відповідно стали лідерами і на парламентських виборах в 2012 р. Третє місце за рівнем підтримки мала ПП «УДАР», яка була опозиційною до діючої влади та в своїй програмі декларувала проєвропейський курс. Четверте місце отримала КПУ, а п'яте ВО «Свобода» з 10,44% голосів виборців. Ця політична партія під час парламентських виборів 2012 р. вперше отримувє місця в українському парламенті і в подальшому активно впливає на суспільно-політичне життя країни.

В табл.2 представлено рівень підтримки політичних партій, які пройшли до Верховної Ради України в 2012 р. за макрорегіонами країни.

Згідно з результатами дослідження (табл.2) можна констатувати, що:

– лідер парламентських виборів 2012 р. Партія регіонів не змогла здобути рівномірну підтримку у всіх макрорегіонах. Її підтримали території, які

традиційно знаходились під впливом проросійської політики, зокрема, Схід та Південь України;

– ВО «Батьківщина» здобула рівномірну підтримку в Центральній, Північній та Західній Україні. Невисокий її рейтинг в Східній та Південній Україні пояснюється тим, що Партія регіонів використовувала масштабний адміністративний ресурс. Вагома перемога ВО «Батьківщина» в Західній Україні свідчить, що цей макрорегіон був більш прихильним до демократичних політичних сил.

– ПП «УДАР» отримує рівномірну підтримку в Центральній, Північній та Західній Україні.

– КПУ найвищий рівень підтримки отримала Південно-Східному макрорегіоні.

– ВО «Свобода» здобула найвищу підтримку в Західному макрорегіоні України (20,99%), що пояснюється програмною ідеологією політичної сили та традиційними електоральними перевагами населення цієї території.

Аналіз результатів парламентських виборів 2012 р. дав можливість визначити лідерство двох політичних сил Партії регіонів та ВО «Батьківщина» (табл.3) з відповідним оформленням територій, що мали найбільші відхилення від загальнонаціональних (більше 40% голосів в

Таблиця 3

Лідерство політичних партій за результатами парламентських виборів до Верховної Ради України в 2012 р. [1]

Назва партії	Лідерство за результатами голосування в регіонах (у %) за загальнодержавним виборчим округом
1	2
Партія регіонів	Донецька обл. (68,6% голосів), Луганська обл. (58,06% голосів), Харківська обл. (42,5% голосів), АР Крим (53,2% голосів), Запорізька обл. (41,8% голосів), Миколаївська обл. (40,8% голосів), Одеська обл. (42,5% голосів), м. Севастополь (47,1% голосів),
ПП ВО «Батьківщина»	Вінницька обл. (45,18% голосів)

Таблиця 4

Націоналізація партійної системи України за період 2010–2012 рр. згідно з підходом М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова та авторською методологією

Показник	Значення індексу націоналізації					За партійною системою
	Політичні партії					
	Партія Регіонів	ПП ВО «Батьківщина»	ПП «УДАР Віталія Кличка»	КПУ	ПП ВО «Свобода»	
1	2	3	4	5	6	7
Індекс націоналізації згідно з підходом М. Джонса і С. Мейнверінга	0,668	0,76	0,826	0,699	0,532	0,691
Індекс націоналізації згідно з підходом Г. Голосова та І. Григор'єва	0,7	0,8	0,9	0,7	0,5	0,6
Третя методологія (авторський підхід)						0,596

регіоні). Слід відмітити, що всі регіони Сходу, Півдня (окрім Херсонської обл.) демонструють найбільшу провладну девіантність та підтримують Партію регіонів. Опозиційну девіантність (вище 40% голосів) демонструє Вінницька обл., яка надала 45,18% підтримки ПП ВО «Батьківщина».

Значення індексів націоналізації партійної системи України за період 2010–2012 рр. подано в табл.4.

Аналізрозрахунківпоказує, що за результатами парламентських виборів в Україні в 2012 р. індекс націоналізації партійної системи згідно із підходом М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова мав значення – 0,691 та 0,6. Порівняно з 2006 р. цей показник демонструє незначне зростання. За обома методиками значення досліджуваного показника має високий рівень кореляції.

В 2012 р. була сформовано стабільна партійна система з п'ятьма політичними партіями. Політичні партії, які зайняли перші чотири місця за кількістю голосів (Партія Регіонів, ВО «Батьківщина», ПП «УДАР», КПУ) мали високе значення партійної націоналізації, що свідчить про рівномірну електоральну підтримку в регіонах. При цьому, ВО «Свобода» продемонструвала нижче значення індекса націоналізації, і, відповідно, була не рівномірно представлена в регіонах Східної та Південної України.

Загальний індекс націоналізації партійної системи країни (IPNc), розрахований за авторською методикою, складає 0,596. Значення націоналізації партійної системи країни знаходиться на рівні вище середнього, і воно сформувалася на фоні парламентських виборів 2012 р., виборів до органів місцевого самоврядування в 2010 р. Значення, отримане за представленою нами методикою, наближеним до показника, розрахованого згідно із методиками М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова.

Можна констатувати, що в нашій методології для виявлення характеристики партійної націоналізації ми аналізували ширший комплекс складових націоналізації партійної системи країни і отримали схоже значення з результатами, визначеними за традиційними методиками.

За результатами дослідження [2;4; 5; 6] партійної націоналізації в 2010–2012 рр. можна зробити такі висновки щодо впливу різних чинників:

1. Виборча система. Змішана виборча система та умови проведення виборів в 2012 р. з мінімальним бар'єром в 5% обумовили проходження до парламенту найбільш сильних політичних гравців, які мали в тому числі масштабну присутність в регіонах. Зокрема, за Партію регіонів за загальнодержавними виборами голосували менше в Західних регіонах, але вона набирала підтримку за мажоритарними одномандатними округами в цих регіонах. І відповідно, на загальнодержавному рівні підтримка була прийнятною;

2. Форма правління. Як було зазначено вище, рішенням Конституційного суду України від 30 вересня 2010 року внесено зміни до Конституції України щодо встановлення президентсько–

парламентської республіки. Відповідно, починаючи з 2010 р. під впливом цього рішення зростає політичний режим В. Януковича, націлений на захоплення та підпорядкування всіх гілок влади. Зміна форми правління в умовах такого політичного, в свою чергу, є загрозливою для забезпечення демократичних умов проведення виборчих кампаній в країні;

3. Політичний режим, який на той час в рамках перехідного гібридного може вважатися олігархічним або псевдодемократичним. Переважний вплив на формування партійної системи мав режим В. Януковича та його оточення, яке користуючись різними механізмами контролювало процеси в державі, в тому числі проведення виборчого процесу. Також слід відзначити, що в рамках цього політичного режиму певний вплив чинив фактор централізму. Цей фактор впливав на більшість досліджуваних політичних сил, але у найбільшій мірі на Партію регіонів (за чотирма регіонами: Донецькій, Луганській обл., АР Крим, м. Севастополі);

4. Етнічні фактори. В період парламентських виборів 2012 р. достатньо суттєвим та значущим був вплив цього фактору. Зокрема, виборці зі Східної та Південної України в 2012 р. (моноетнічні російськомовні українці і моноетнічні росіяни) надають більшість голосів за проросійську політичну силу (Партію Регіонів). Населення інших регіонів демонструє середній (частина регіонів Центральної України, зокрема, Дніпропетровська область) та низький рівень підтримки проросійської політичної сили (інші території) (моноетнічні українці). Лідер парламентських перегонів на державному рівні не демонструє рівномірність підтримки в Західному та Північному макрорегіонах. І, навпаки, політична сила, яка демонструє фрейм «єднання нації» (ВО «Батьківщина») не знаходить високої підтримки у Східному регіоні та Південному макрорегіонах, населення яких було орієнтоване на підтримку сильного лідера та «хазяїна», яким був, згідно із риторикою В. Янукович, не хоче заборони російської мови, було проти курсу на Захід. Вирівнювання розподілу електоральних вподобань забезпечила Політична партія «УДАР» з достатньо масштабним охоплення регіонів. Низьку підтримку в Східному регіоні під впливом цього фактору мала націоналістична політична сила ВО «Свобода».

Висновок.

1. Було здійснено оцінку рівня націоналізації партійної системи України за 2012 р. Аналіз здійснювався із використанням трьох методологічних підходів до визначення індексу націоналізації партійної системи країни, зокрема, М. Джонса і С. Мейнверінга, Г. Голосова та авторського підходу, представленого в дослідженні.

2. Оцінка досліджень показала, що стан партійної націоналізації в 2012 р. характеризувався як такий, що знаходиться в межах вище середнього. Досвід політичних акторів щодо рівномірного охоплення територій вплинув на те, що вони забезпечили достатньо високу партійну націоналізацію.

3. Доведено, що фактичний стан партійної націоналізації був обумовлений впливом низки факторів, серед яких, зокрема, виділено дію: виборчої системи; державної форми правління; політичного режиму; етнічних факторів. Визначено, що незважаючи на достатньо високу партійну націоналізацію, дія вказаних факторів створила рівномірність підтримки провладної політичної сили (Партії регіонів), обумовила можливість конкурентної участі у виборчих процесах інших політичних сил.

Список використаних джерел

1. 'Вибори'. Дата оновлення: 30.07.2018. <http://www.cvk.gov.ua/> (дата звернення: 30.07.2018).
2. Гайворонский, ОЮ., 2018. 'Факторы национализации партийной системы современной России', *Полис. Политические исследования*, №1, с.45–61.
3. Голосов, ГВ., Григорьев, ИС., 2015. 'Национализация партийной системы: Российская специфика. Политическая наука', *Партии в соревновательных и несоревновательных политических системах*, №1, с.128–156.
4. Моїсєєнко, Д., 2016. 'Політичний режим постсоціалістичної України як елемент форми перехідної держави', *Публічне право*, №4 (24), с.231–238.
5. Туровский, РФ., 2016. 'Национализация и регионализация партийных систем: подходы к исследованию', *Полития: анализ, хроника, прогноз*, №1 (80), с.162–180.
6. Туровский, РФ., 2012. 'Электоральное пространство России: от навязчивой национализации к новой регионализации', *Полития: анализ, хроника, прогноз*, №3 (66), с.100–120.
7. Bochsler, D., 2010. 'Measuring Party Nationalisation: A New Gini-based Indicator That Corrects for the Number of Units', *Electoral Studies*, Vol.29, №1, 29 p.
8. Bochsler, D., 2011. 'The nationalization of post– communist party systems', *Europe–Asia Studies*, №62 (5), p.807–827.
9. Jones Mark, P., Mainwaring, S. 'The nationalization of parties and party systems: an empirical measure and an application to the americas'. Дата оновлення: 06.07.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/13540688030092002> (дата звернення: 10.07.2018).
10. Kasuya, Y., Moenius, J., 2008. 'The nationalization of party systems: Conceptual issues and alternative district–focused', *Electoral Studies*, Volume 27, Issue 1, p.126–135.

References

1. 'Vybery (Election)'. Data onovlennja: 30.07.2018. <http://www.cvk.gov.ua/> (data zvernennja: 30.07.2018).
2. Gajvoronskij, OJu., 2018. 'Faktory nacionalizacii partijnoj sistemy sovremennoj Rossii (Factors of the nationalization of the party system of modern Russia)', *Polis. Politicheskie issledovanija*, №1, s.45–61.
3. Golosov, GV., Grigor'ev, IS., 2015. 'Nacionalizacija partijnoj sistemy: Rossijskaja specifik. Politicheskaja nauka (Nationalization of the party system: Russian specificity. Political science)', *Partii v sorevnovatel'nyh i nesorevnovatel'nyh politicheskikh sistemah*, №1, s.128–156.
4. Moisejenko, D., 2016. 'Politychnyj rezhym postsocialistychnoj Ukrainy jak element formy perehidnoi derzhavy (The political regime of post–socialist Ukraine as an element of the form of a transitional state)', *Publichne pravo*, №4 (24), s.231–238.
5. Turovskij, RF., 2016. 'Nacionalizacija i regionalizacija partijnyh sistem: podhody k issledovaniju (Nationalization and regionalization of party systems: approaches to research)', *Politija: analiz, hronika, prognoz*, №1 (80), s.162–180.
6. Turovskij, RF., 2012. 'Jelektoral'noe prostranstvo Rossii: ot navjazchivoj nacionalizacii k novej regionalizacii (Electoral space of Russia: from obsessive nationalization to new regionalization)', *Politija: analiz, hronika, prognoz*, №3 (66), s.100–120.
7. Bochsler, D., 2010. 'Measuring Party Nationalisation: A New Gini-based Indicator That Corrects for the Number of Units', *Electoral Studies*, Vol.29, №1, 29 p.

8. Bochsler, D., 2011. 'The nationalization of post– communist party systems', *Europe–Asia Studies*, №62 (5), p.807–827.

9. Jones Mark, P., Mainwaring, S. 'The nationalization of parties and party systems: an empirical measure and an application to the americas'. Дата оновлення: 06.07.2018. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/13540688030092002> (data zvernennja: 10.07.2018).

10. Kasuya, Y., Moenius, J., 2008. 'The nationalization of party systems: Conceptual issues and alternative district–focused', *Electoral Studies*, Volume 27, Issue 1, p.126–135.

* * *